

Om endringer i psykisk helsevernloven og
pasient- og brukerrettighetsloven mv.
Prop. 31 L (2024-2025)

Bedre beslutningsgrunnlag og behandling
ved seniorrådgiver Trine Grøslie Stavn og
spesialrådgiver Vårin Hellevik
avdeling for rettssaker og helserett

Prop. 31 L (2024-2025) Endringer i psykisk helsevernloven og pasient- og brukerrettighetsloven, for å bidra til:

- Bedre balanse mellom pasientens selvbestemmelse og pasientens og andres rett til liv og helse
- Styrking av pasientenes rettssikkerhet
- Bedre pasientforløp, forenkling av regelverk og bedre bruk av personellressursene
- Styrke samfunnsvernet

Bakgrunn - flere utvalg og utredninger

NOU

Norges offentlige utredninger 2011:9

Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet

Balansgangen mellom selvbestemmelsesrett
og omsorgsansvar i psykisk helsevern

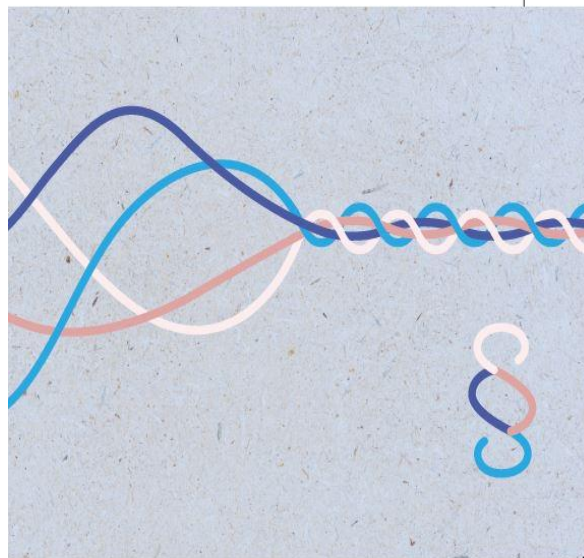

NOU

Norges offentlige utredninger 2019:14

Tvangsbegrensningsloven

Forslag til felles regler om tvang og inngrep uten
samtykke i helse- og omsorgstjenesten

RAPPORTJUNI 2023

**BEDRE BESLUTNINGER,
BEDRE BEHANDLING**

EKSPERTUTVALG OM SAMTYKKEKOMPETANSE

Prop. L 31 (2024-2025) – en oversikt

- Justert formålsparagraf
- Endringer i bestemmelsen om samtykkekompetanse
- Utvidet mulighet for å gi helsehjelp til pasienter som ikke motsetter seg
- Mulighet for å gjennomføre tvangsmedisineringsvedtak i sykehjem

Prop. L 31 (2024-2025) – en oversikt forts.

- Lovfestede rammer for elektrokonvulsiv behandling (ECT) uten samtykke
- Presisering av krav til farevurdering m.m
- Utvidede pårørende rettigheter ved fare og av hensyn til barn

Formålsbestemmelsen i psykisk helsevernloven (phvl.) er justert

Phvl. § 1-1 første ledd skal lyde:

Formålet med loven her er å sikre helsehjelp av god kvalitet for personer med psykiske lidelser og at etablering og gjennomføring av psykisk helsevern skjer på en forsvarlig måte og i samsvar med menneskerettighetene og grunnleggende retts sikkerhetsprinsipper. Loven skal bidra til å fremme tillitsforholdet mellom pasienter, nærmeste pårørende og helse- og omsorgstjenesten. Det er et formål med reglene å forebygge, begrense og fremme riktig bruk av tvang.

Nye samtykkeregler

- **Endringer i pasient- og brukerrettighetsloven (pbrl.) § 4-3:**
  1. Samtykkekompetanse erstattes med beslutningskompetanse
  2. Sykdomsvilkåret oppheves
  3. Forståelseskravet presiseres
  4. Senket beviskrav fra åpenbart til overveiende sannsynlig

Pbrl. § 4-3 andre ledd:

Endret pbrl. § 4-3 andre ledd:

*Beslutningskompetansen kan bortfalle dersom det er **overveiende sannsynlig** at pasienten ikke er i stand til å forstå hva den aktuelle beslutningen gjelder og **konsekvensene av beslutningen.***

Samtykkekompetanse erstattes med **beslutningskompetanse**

- Gir en bedre beskrivelse av den reelle situasjonen i forholdet mellom pasienten og helsetjenesten enn samtykkekompetanse.
- Selvbestemmelsesretten omfatter den enkeltes rett til å si både ja og nei til helsehjelp
- Ingen realitetsendring hverken juridisk eller i praksis

Sykdomsvilkåret i samtykkebestemmelsen oppheves

Vilkåret om at «den manglende forståelsen *skal skyldes* fysiske eller psykiske forstyrrelser, senil demens eller psykisk utviklingshemming» – oppheves.

- beslutningskompetansen knyttes mer generelt til om personen forstår hva beslutningen gjelder.
- «...det avgjørende er ikke pasientens helsetilstand generelt, men tilstanden på tidspunktet da beslutningen tas og i relasjon til spørsmålet pasienten skal ta stilling til» fra prop. 31L

Forståelseskravet presiseres

«.....pasienten ikke er i stand til å forstå hva den aktuelle beslutningen gjelder og *konsekvensene av beslutningen.*» fra endret § 4-3 andre ledd

- Vurderingstemaet i loven skal være om pasienten er i stand til å forstå hva beslutningen gjelder og konsekvensene av beslutningen.
- Beviskravet koples tydeligere til konsekvensene av pasientens valg

Ordlyden «...bortfalle *helt eller delvis*..» videreføres ikke

- Beskrivelsen «...*bortfalle helt eller delvis*...» et ønske om å markere at: «... *samtykkekompetansen kan falle bort for enkelte felter, men ikke automatisk for alle områder. Det må foretas en vurdering av på hvilke områder det er utilrådelig at pasienten har slik kompetanse*» Ot.prp.nr. 12 (1998-99)
- «*Det samme ivaretas på en tydeligere måte ved at det i bestemmelsen presiseres at beslutningskompetansen skal vurderes for den aktuelle beslutningen.*» fra prop 31 L

Senket beviskrav fra åpenbart til **overveiende sannsynlig**

- Bedre balanse mellom pasientens rett til selvbestemmelse og rett til helsehjelp
- Begrepet «åpenbart» angir en høy terskel, ved tvil – samtykkekompetent.
- Nytt beviskrav – tillater større rom for tvil
- «*Overveiende sannsynlig*» - betyr alminnelig sannsynlighetsovervekt, altså mer enn 50 prosent sannsynlighet, for at personen «ikke er i stand til å forstå hva beslutningen gjelder og konsekvensene av denne».

Utvidet mulighet for å gi helsehjelp til pasienter med «alvorlig sinnslidelse» som ikke motsetter seg

Ikke lenger slik at pasienter som mangler beslutningskompetanse og har en alvorlig sinnslidelse **bare** kan behandles dersom vilkårene for tvungent psykisk helsevern er oppfylt.

Pbrl. § 4-3 endret femte ledd:

«Undersøkelse og behandling av psykiske lidelser hos personer som mangler beslutningskompetanse etter annet ledd og som ~~har eller antas å ha en alvorlig sinnslidelse eller motsetter seg helsehjelpen, kan bare skje med hjemmel i psykisk helsevernloven.»~~

Ved **motstand** er det altså fremdeles krav om tvungent psykisk helsevern

Utvidet mulighet for å gi helsehjelp til pasienter med «alvorlig sinnslidelse» som ikke motsetter seg

Behandling i psykisk helsevern /medikamentell behandling av alvorlig sinnslidelse kan skje med hjemmel i **pbri. § 4-6 andre ledd**, ved at **ansvarlig for helsehjelpen** beslutter helsehjelpen.

På samme måte som ved milde og moderate psykiske lidelser og ved somatiske lidelser.

At det åpnes for behandling av alvorlig sinnslidelse etter pbri. § 4-6 annet ledd **endrer ikke kravene til forsvarlig behandling**, for eksempel til forsvarlig bruk av antipsykotiske legemidler.

Utvidet mulighet for å gi helsehjelp til pasienter med «alvorlig sinnslidelse» som ikke motsetter seg

I dag

Samtykke

Tvangsvedtak

Endring
1.6.2026

Samtykke

Beslutning om helsehjelp
som pasienten ikke
motsetter seg

Tvangsvedtak

Beslutning om helsehjelp som pasienten ikke motsetter seg, pbrl. § 4-6 andre ledd

Vilkår i pbrl. § 4-6 annet ledd:

- helsehjelpen anses å være i pasientens interesse og det er sannsynlig at pasienten ville gitt tillatelse til hjelpen (antatt samtykke)
- info innhentes fra nærmeste pårørende om hva pasienten ville ha ønsket (der det er mulig)
- den som er **ansvarlig for helsehjelpen tar beslutningen**
  - etter samråd med annet kvalifisert helsepersonell.

Beslutning om helsehjelp som pasienten ikke motsetter seg, pbrl. § 4-6 andre ledd

- Krav om at det **ikke foreligger motstand** mot helsehjelpen
  - både fysisk, verbal og antatt motstand omfattes
- Selv om det ikke foreligger motstand bør tvangsvedtak velges ved sterk ambivalens og dersom pasienten vurderes å utgjøre en fare for eget eller andres liv eller helse.
- **Konverteringsforbudet gjelder**
(også ved overgang fra pbrl. § 4-6 til phvl. kap. 3)
  - *Ny phvl. § 3-4 første ledd: Den som er under psykisk helsevern etter eget samtykke, **eller med grunnlag i beslutning etter pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6**, kan ikke overføres til tvungen observasjon eller tvungent psykisk helsevern*

EPJ standard: Vedtak etter psykisk helsevernloven

HIS 80702:2020, oppdatert 09/2025, gjelder fra 06/2026

EPJ standard

Vedtak etter psykisk helsevernloven

4.9 Beslutning av ansvarlig helsepersonell om innleggelse eller behandling i psykisk helsevern etter pbrl. § 4-6 annet ledd

4.9.1 EPJ dokumenttype: *Beslutning av ansvarlig helsepersonell om innleggelse eller behandling i psykisk helsevern etter pbrl. § 4-6 annet ledd*

Pasient som mangler beslutningskompetanse, og som ikke motsetter seg tiltaket, kan innlegges og behandles for psykisk lidelse i psykisk helsevern etter ansvarlig helsepersonells beslutning, jf. pbrl. § 4-6 annet ledd.

Innleggelse og / eller behandling i psykisk helsevern er et "alvorlig inngrep", jf. pbrl. § 4-6 annet ledd.

Når det gis helsehjelp for en alvorlig sinnslidelse, skal kontrollkommisjonen informeres om slike beslutninger.

Denne typen EPJ dokument benyttes for å registrere nødvendige opplysninger om beslutning om innleggelse.

Nr.	Kravbeskrivelse	Type
I6.305	Det skal være mulig å registrere opplysninger i pasientens journal om beslutning innleggelse eller behandling etter pbrl. § 4-6 annet ledd. Slik registrering skal skje ved bruk av EPJ dokumenttype <i>Beslutning av ansvarlig helsepersonell om innleggelse eller</i>	O

Særlig kontrollmekanisme

pbrl. § 4-6 nytt femte og sjette ledd

- Særlig kontrollmekanisme – for *alle* med en *alvorlig sinnslidelse* og manglende beslutningskompetanse
  - Kontrollkommisjonens leder skal underrettes og kontrollere beslutningen (legalitetskontroll).
  - Kontrollkommisjonen skal deretter utføre kontroll hver sjette måned (prøving av vilkår)
  - Vil gjelde beslutninger om behandling av alvorlig sinnslidelse etter pbrl. § 4-6 i psykisk helsevern, men også i andre deler av helsetjenesten som ved tverrfaglig spesialisert rusbehandling (TSB), i habiliteringstjenesten og i kommunehelsetjenesten.

Særlig kontrollmekanisme (forts.)

- Statsforvalterne peker ut en eller flere kontrollkommisjoner i hvert fylke som har ansvar for beslutningene etter pbrl. § 4-6 som treffes av behandlere / institusjoner som ikke har kontrollkommisjon tilknyttet seg.
- Liste over aktuell kontrollkommisjon i ditt fylke vil i løpet av mai 2026 legges ut her:
  - Kontrollkommisjonen for psykisk helsevern - Helsedirektoratet

Ny regel om legemiddelbehandling uten eget samtykke (phvl. §4-4) på sykehjem

- Ny bestemmelse i phvl. § 4-8 a
- Vedtak om «tvangsmedisinering» jf. phvl. § 4-4 skal kunne gjennomføres for pasienter som **bor på** sykehjem, om nødvendig med fysisk makt.
  - I forarbeidene er det presisert at hovedmålgruppen for bestemmelsen vil være pasienter som har en alvorlig demenssykdom i tillegg til en alvorlig psykisk lidelse.

Ny regel om legemiddelbehandling uten eget samtykke (phvl. §4-4) på sykehjem – phvl. § 4-8 a (forts.)

- **Vilkårene for å gjennomføre tvangsmedisineringsen på sykehjem:**
  - **Klart beste løsning** for pasienten
  - Tvungent psykisk helsevern **må være etablert** (phvl. § 3-3 jf. § 3-5) og faglig ansvarlig psykiater må fatte tvangsmedisineringsvedtaket (phv. § 4-4)
  - Psykisk helsevern ved faglig ansvarlig er **ansvarlig for behandlingen**
  - **Avtale om gjennomføring** med kommunen/sykehjemmet

Ny regel om legemiddelbehandling uten eget samtykke (phvl. §4-4) på sykehjem - phvl. § 4-8 a (forts.)

- Tvangsbehandlingen skal **ikke** gis på rommet eller i lokaler som brukes i det daglige, m.m. den klart beste løsningen
- Ved behov for **fysisk makt for å gjennomføre legemiddelbehandlingen**, åpnes det for bruk av kortvarig fastholding eller kortidsvirkende legemidler (som oftest beroligende) etter vilkårene i phvl. § 4-8
  - **Faglig ansvarlig i psykisk helsevern** må fatte § 4-8 vedtaket

Adgangen til å gi elektrokonvulsiv behandling (ECT) uten samtykke reguleres i lov

- ECT – ny bestemmelse: phvl. § 4-4 b
  - Lovfester og avgrenser bruk av ECT uten samtykke
  - Ikke lenger adgang til å bruke ECT med grunnlag i ulovfestet nødrett med analogi til straffelovens straffrihetsgrunn
  - Bestemmelsen skal evalueres innen 2 år

Adgangen til å gi ECT uten samtykke reguleres uttømmende i lov forts.

- **Vilkårene i ny phvl. § 4-4 b for bruk av ECT:**
  - Krav om **vedtak**
    - Vedtaket fattes av faglig ansvarlig lege som er spesialist i psykiatri eller barne- og ungdomspsykiatri, etter samråd med annet kvalifisert helsepersonell
  - Krav om **manglende beslutningskompetanse**
  - Krav om at pasienten **ikke** motsetter seg
    - § 4-4b opphever likevel ikke ø-hjelpsplikten etter hpl. § 7
  - Krav om **alvorlig fare for pasientens liv** i løpet av **få uker**
  - Vedtaket kan bare gjelde i inntil **to uker i samme behandlingsserie**. Det kan ikke treffes nytt vedtak i samme behandlingsserie.
  - Kreves **ikke** vedtak om tvungent psykisk helsevern
  - Klageadgang til KK for pasient og pasientens nærmeste pårørende

4.5.2.1.1 Utskrift av vedtak om ECT

En utskrift av et vedtak om ECT uten eget samtykke skal inneholde følgende opplysninger.

1. Fast overskrift:

Vedtak om elektrokonvulsiv behandling (ECT) uten eget samtykke

i henhold til § 4-4 b i psykisk helsevernloven

2. Innledende opplysninger, se kapittel 4.1.2.1.

3. Fra *Vedtak om elektrokonvulsiv behandling (ECT) uten eget samtykke*:

- Selve vedtaket:

Faglig ansvarlig (psykiater) har i dag truffet vedtak om elektrokonvulsiv behandling uten eget samtykke

- Tekstfeltet med opplysninger om at pasienten er gitt anledning til å uttale seg der det er mulig, samt hva pasienten mener, skrives ut med følgende overskrift:

Pasienten er gitt anledning til å uttale seg der dette er mulig, og mener følgende:

- Tekstfelt med vurdering av at pasienten ikke motsetter seg behandlingen, skrives ut med følgende overskrift:

Vurderingen av at pasienten ikke motsetter seg behandlingen, baserer seg på følgende, inkl. nærmeste pårørendes uttalelse om dette, der det er mulig: (Dersom pasienten i en beslutningskompetent periode har gitt uttrykk for ikke å ønske å motta ECT selv om dette vurderes livreddende, må det respekteres. Dette gir pasienten langt på vei en reservasjonsrett.):

- Tekstfeltet med vurdering av manglende beslutningskompetanse, skrives ut med følgende overskrift:

Beslutningskompetanse mangler, begrunnelse:

- Tekstfelt med begrunnelsen for vedtaket. Dette tekstfeltet skal ha følgende overskrift:

Andre endringer

- Lovfesting av krav om **løpende vurdering** av om **lovens vilkår** for tvangsbruk er oppfylt.
  - Ny phvl. § 4-2 a
    - En tydeliggjøring

Andre endringer (forts.)

- Presisering av kontrollkommisjonens kompetanse til å treffe tvangsvedtak.
  - Endret phvl. § 6-4 femte ledd
    - Unntak fra forvaltningsloven – KK skal **ikke** selv kunne treffe tvangsvedtak ved klage på **ikke-etablering** eller **oppheving** av TO/TPH, bare stadfeste eller oppheve vedtaket dersom de ikke er enige.

Andre endringer (forts.)

- Begrensninger i pasientens adgang til å nekte **pårørende involvering**
  - Pbrl. § 3-1 (medvirkning) nytt fjerde ledd og § 3-3 (informasjon) nytt tredje ledd
    - **Beslutningskompetent pasient**
      - Alvorlig sinnslidelse og fare for andre
      - Av hensyn til barn pasienten har omsorgsansvar for

Andre endringer (forts.)

- Lovfesting av faglig ansvarliges **plikt** til å vurdere **fare/voldsrisiko**, og **plikt** å vurdere innhenting av opplysninger fra andre
  - Phvl. § 3-3a nytt fjerde til sjettede ledd
  - Dersom pasienten opptrer/har opptrådd truende eller utøver/har utøvd vold:
    - foreta farevurdering, og
    - vurdere voldsrisikoutredning/ risikohåndteringsplan
    - vurdere å innhente opplysninger fra nærmeste pårørende, kommunal helsetjeneste, andre instanser som politi
      - Gjelder også ved vurdering av beslutningskompetanse

Andre endringer (forts.)

- Lovfesting av **plikt til samarbeid** ved overgang til tvungent psykisk helsevern uten døgnopphold (TUD)
  - Endret phvl. § 3-5 tredje ledd
    - Skal samarbeide med kommunens helse- og omsorgstjeneste
- **Utvidet adgang til deling av taushetsbelagte opplysninger** mellom helsepersonell (hpl. §§ 25 og 45 – ny hpl. §§ 25 og 29 fra 1. juli 2026)
  - **Ved fare for pasientens eget liv eller andres liv eller helse**

Prop 31 L (2024-2025) - ikrafttredelse

1. juni 2026

Hva skjer 1. juni 2026?

- Endringene i pbrl. § 4-3 antas ikke å få umiddelbare konsekvenser for pasienter som 1. juni er underlagt vedtak om tvungen observasjon/ tvungent psykisk helsevern.
  - Den sentrale endringen er **senkning** av beviskravet for manglende beslutningskompetanse, dvs. at det **skal mindre til** for å vurdere at noen mangler beslutningskompetanse.
- Direktoratet anser ikke at det er behov for å reetablere vedtak pr. 1 juni, men påfølgende tre månederskontroller, ett års forlengelser osv. må skje etter nye regler.
- Ved allerede etablert tvang pr 1. juni, må tjenesten være oppmerksom på lovfesting av krav om å vurdere fare under visse forutsetninger, samt å vurdere behov for risikoutredning og risikohåndteringsplan, jf. phvl. § 3-3a.

Hva skjer 1. juni 2026? (forts.)

- Det må vurderes om pasienter som er under tvungen observasjon/ tvungent psykisk helsevern med døgnopphold, heller kan være innlagt etter pbrl. § 4-6.
- Det må vurderes om pasienter som behandles etter vedtak om behandling uten eget samtykke, jf. phvl. § 4-4, heller kan behandles etter pbrl. § 4-6 andre ledd.
- Regelen som gir adgang til å gjennomføre tvangsmedisineringsvedtak i sykehjem, kan være aktuell pr. 1. juni, jf. ny phvl. § 4-8 a
- Pågående serier med ECT med hjemmel i nødrett må avsluttes eller erstattes av vedtak, jf. ny phvl. § 4-4 b

Hva skjer 1. juni 2026 på www.helsedir.no

Da publiseres rundskriv mv. som er oppdatert i tråd med lov- og forskriftsendringene, herunder:

- Rundskriv til psykisk helsevernloven
- Rundskriv til pasient- og brukerrettighetsloven
- Rundskriv til psykisk helsevernforskriften
- Maler for klagevedtak og saksbehandlingsveiledere for kontrollkommisjon og statsforvalter
- Ny veileder om nærmeste pårørendes rettigheter i psykisk helsevern